

מבית אי"ש

מתורת רבן של"י ישראל
הגאון רבי יוסף שלום אלישיב
זצוק"ל

פרשת נח תשפ"ז גליון מס' 209

אין לעטונד על הדברים לעעשה

פסקי רבינו בעניני שאלת גשמים

המתפלל מעריב של ליל ז' מרחשון מבעוד יום, אינו מזכיר טל ומטר, כיון שעדיין אינו ז' חשוון !

שאלה : טעה קודם ז' חשוון ואמר ותן טל ומטר האם צריך לחזור.

תשובה : לדעתי אין צריך לחזור, אולי באחרונים מבואר לא כך, אך זו שיטתי. משום שבעצם כבר ימי החורף אלא משום עולי רגלים ממשכים כמו בקיץ, והיינו שאין כאן תקנה של קיץ רק המשך של קיץ, אבל יחיד שטעה והזכיר אי"ש לחזור, ומה גם שבימינו הרי אין עולי רגלים כמו שנתקשה הר"ן בריש תענית ?

שאלה : שכן לומר "טל ומטר" בתפילת מנחה של ערב שבת, האם מתפלל פעמיים ערבית בליל שבת.

תשובה : כן, דוקא בהזכרה (מעין המאורע) יש מחלוקת, אבל שאלת גשמים זה לא הזכרה אלא חסר בתפילה וצריך לחזור ולהתפלל. "ותן טל ומטר" אינו כמו "יעלה ויבוא", ולכן צריך לחזור על התפילה גם בליל שבת ?

בן ארץ ישראל הנמצא בחו"ל בזמן שבא"י שואלץן הגשמים ובחו"ל עדיין לא, וכן בן חו"ל הנמצא בא"י בזמן זה, אם דעתו להישאר שם רוב ימות הגשמים, דינו כבני המקום ועליו לשאול גשם בזמן ששואלים שם, אפי' רוב של ימים אחדים הוי רוב ודינו כבן המקום. אבל אם דעתו לחזור למקומו קודם לכן, יש בדבר מחלוקת הפוסקים, ולכן כ"ז שהוא שם ישאל בשומע תפילה, ואם לא שאל בשומע תפילה אין צריך לחזור מפני שיש סוברים שא"צ להזכיר ?

שאלה : בן א"י הנמצא בחו"ל זמן מועט, כיצד ינהג שם כשעובר לפני התיבה.

תשובה : בתפילת לחש ישאל גשם, ובחזרת השי"ץ כיון שהוא שליח ציבור צ"ל כציבור ואינו מזכיר כלל ?

שאלה : וכשהוא שי"ץ במטוס איך עליו לנהוג בחזרת השי"ץ, האם גם להמנע מלומר ותן טל ומטר כמנהג בני חו"ל שהרי נמצא עדיין באויר חו"ל.

תשובה : דוקא כשהוא בחו"ל יש לשי"ץ לומר כמנהג המקום ותן ברכה, אבל באויר כבר יצא מחו"ל ?

אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (פרשת השבוע ט ד)

רבינו : הרמב"ם בהל' מלכים כ' שכן נח חייב גם על אבר מן החי וגם על בשר מן החי. הקשו האחרונים ?מה שכתב הרמב"ם שבי"נ מוזהר על אבר מן החי מלבד בשר מן החי הוא מיותר, שהרי אבר מן החי הוא אבר שיש בו בשר גידים ועצמות, ובשר מן החי הוא חתיכת בשר, ועל אכילת הבשר במשחו כבר מוזהר מצד איסור בשר מן החי שהרי שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל ולא לבני נח ?מה מוסיף האיסור של אבר מן החי. בשלמא בישראל לאיסור בשר מן החי צריך כזית בשר ולאיסור אבר מן החי סגי במשחו בשר וגידים ועצמות משלימים לכזית, אם אין בבשר כזית והגידים והעצמות משלימים לכזית עובר משום אבר מן החי ולא משום בשר מן החי, אבל בב"נ שחייב על הבשר במשחו מה נפק"מ באיסור אבר מן החי.

ויש לומר, בתוס' בסנהדרין כ': שהפסוק וחי בהם' שמהו אנו למדים שעל כל עבירות שבתורה חוץ מג' עבירות יעבור ואל יהרג לא איצטרך אלא דלא נילף בישראל שאר מצוות מרוצח וכו', אבל בן נח אף שלא נאמר בו 'וחי בהם' אינו מחויב למסור נפשו בשביל המצוות שמוזהר עליהם. ויש לדון בבן נח שאנוס לאכול בשר מחמת היותו חולה מסוכן אבל אינו אנוס לאכול גידים ועצמות, ואכל אבר מן החי שהוא בשר גידים ועצמות, על איסור בשר מן החי אינו חייב כיון שאכל את הבשר בהיתר, אבל על איסור אבר מן החי יש לדון אם חייב מצד אכילת חלק הגידים והעצמות אף שחלק הבשר אכל בהיתר, ודאי בשביל לעבור על איסור אבר מן החי צריך שיאכל אבר שיש בו בשר גידים ועצמות, ואם אכל גידים ועצמות בלי בשר זה לא חצי שיעור אלא אין זה כלום שאין לה שם אבר, אבל כאן אכל בשר גידים ועצמות יחד אלא שהבשר אכל בהיתר האם יהא חייב על אכילת הגידים והעצמות. ולכאורה נראה שהבשר מצטרף לגידים והעצמות שיהא על זה שם אבר וחייב על הגידים והעצמות במשחו מצד איסור אבר

^[1] ציוני הלכה תפילה א' ע' קפ בשם הרמ"ג משה ישראלזון שליט"א ששמע מרבינו

^[2] ציוני הלכה שם ע' קפז

^[3] ציוני הלכה שם ע' קפט

^[4] ציוני הלכה תפילה ח"א ע' קפא. וביאר שם בציוני הלכה דעת רבינו: לדעת הפר"ח (ק"ז) תלוי אם דעתו לחזור בתוך שנה, ודעת הברכי יוסף (שם ה') בשם כמה גדולים שלעולם שואל כבני העיר הנמצא בה, ולדעת הרדב"ז ומהריק"ש (הביאם הפר"ח) תלוי אם דעתו לחזור "בזמן שאלת הגשמים", והפר"ח עצמו חולק עליו. והכרעת רבינו לחשוש לברכ"י ומהריק"ש, ולכן שואל בשומע תפילה, אא"כ דעתו להשאר רוב זמן שאלת הגשמים

^[5] ציוני הלכה שם ע' קפב

^[6] ציוני הלכה שפ ע' קפג

^[7] דרוש וחדוש רעק"א פסחים כד ע"ב, שו"ת חת"ס יו"ד סוף תשובה ע' ששמע הקושיי מרבי נתן אדלר שהקי' לו השאגת אריה, מעשה חשב על השעה"מ פי"ז אסוי"ב ה"ח או' שו, קה"י חולין סי' כה או' ג'.

^[8] כמש"כ הרמב"ם (פ"ט מלכים ה"ח) "וכן חיב על אבר מן החי ועל בשר מן החי בכל שהוא שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד".

^[9] עד ע"ב ד"ה בן נח

בספר דברי יוסף להגאון רבי יהוסף שווארץ זצ"ל חלק התשובות תשו" כ"ד, אחר תיאור העובדא דלעיל כי אחר שכל הראיות שהביאו לרב הגוי דחה אותם, עד שבעזר השי"ת הצליח הוא לסתור דבריו והודה לו שלענין שבת הרי הוא כישראל גמור וחיוב עליו לקיים מצות שבת. והביא שם ראיה ממדרש רבה (דברים פ' א') וז"ל המדרש "ואמר ר"י בר חנינא עובד כוכבים ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה חייב מיתה למה שלא נצטוו עליה. ומה ראית לומר עובד כוכבים ששמר את השבת חייב מיתה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בונה שבעולם מלך ומטרונה יושבין ומסיחין זה עם זה מי שבא ומכניס עצמו ביניהם אינו חייב מיתה כך השבת הזו בין ישראל ובין הקב"ה שנאמר (שמות לא) בני בני ישראל לפיכך כל עובד כוכבים שבא ומכניס עצמו ביניהם עד שלא קבל עליו לימול חייב מיתה". הרי שמלשון המדרש ראיה ברורה שמאחר שמל אע"פ שלא טבל מותר ומחויב לשמור את השבת. (ע"י שו"ת בנין ציון לבעל הערלי"ג סי' צ"א, דברי יוסף חלק התשובות תשו" כ"ד, ובירחון 'המאסף' שנה עשירית חוברת ד' סי' מ')

וכך גם היתה דעת רבינו, כמובא בספר משנת איש ח"א או"י סג, שנשאל בענין גוי העומד להתגייר, ורוצה להתחיל לשמור שבת בשביל להתרגל, מה דינו לענין עכו"ם ששבת. והשיב: מל ולא טבל פטור מלעשות מלאכה, אבל אם גם לא מל, הוא גוי ממש, והוא מוכרח לעשות מלאכה. (דלא כשי' התוס' ישנים יבמות מ"ח ע"ב שעכו"ם ש"דעתו להתגייר" פטור מלעשות מלאכה)

קנים תעשה את התבה (בראשית ו' יד)

"לא בעי רחמי על עלמא ובגין כך מי נח כתיב"

ז"ל רבינו (קובץ תשובות סי' פח): "קנים תעשה את התבה ארי"צ מה הקן הזה מטהר את המצורע אף תיבתך מטהרה כי נח היה זקוק לכפרה ואי זה כפרה - טהרת מצורע. וכל כך למה ... אך בעירובין ט"ז אמרו רז"ל על שבעה דברים נגעים באים ואחד מהם על שפיכות דמים. ומה נקרא שפיכות דמים, אנו מוצאים בפרשת עגלה ערופה, כי ימצא חלל באדמה מביאין עגלה ערופה והזקנים רוחצין

הגאון רבי אברהם זצוק"ל, מיד בהגיעו לירושלים עיה"ק בחודש אדר שנת תרפ"ב ראה בצרת חלק מבני ציון היקרים המסולאים בפז שעקב קשיי הקיום ומצוקת המחיה שהגיעה ממש עד פת לחם היו ככלי חרס מעשי ידי יוצר, בחורים כאלו שלא השתלבו במקומות התורה שהיו אז למצער, וכתוצאה מכך עבדו למחייתם בעבודות שונות.

הגאון רבי אברהם כמי שספג ממורו ורבו בעל הח"ח את רגש האחריות לכלל ישראל, חש כאב עז על מצב בחורים אלו, הוא לא יכול היה לראות את אותם בחורים ללא מסגרת תורנית כלל, לפיכך סבר שלצד עבודת הפרנסה שלהם ראוי ונכון להקים עבורם מסגרת ללימוד התורה ויראת שמים. לשם כך הגה ויסד בי"ט אייר תרפ"ד כשנתיים לאחר עלייתו לא"י את חברת "תפארת בחורים" שתאגד את אותם בחורים ותאפשר להם לשלב עיתים של לימוד תורה עם יגיע כפיים.

וכה כתב רבינו ¹⁰ "כשעלה אבא ז"ל מן הגולה לירושלים בקעה מצא וגדר בה גדר ראה ומצא בשטח זה עולם שמם, עמד והכריז מי לדי' אלי, ובשנת תרפ"ד בשבת פרשת אמור, נתייסדה חברת תפארת בחורים ע"י אבא ז"ל, והקדש כל כחותיו לטובת הרעיון הזה, וחפץ ד' בידו הצליח להכניס אור התורה לחנך כמה בתי אבות בישראל, ורבים השיב מעון כידוע".

כפי המסורת בין בני המשפחה השם "תפארת בחורים" נקבע בעצת חותנו בעל הלש"ם זי"ע ע"ש הכתוב "תפארת בחורים כחם", ואף כאשר הוצע לשנות את השם דבק הלש"ם זי"ע בשם זה מטעמים הכמוסים עמו.

וכך נכתב בעיתון 'דאר היום' מתאריך י"ט אייר תרפ"ט:

יום השנה השישי ליסוד תפארת בחורים במאה שערים הוחג ע"י החברה בהשתתפות הרבה מנכבדי השכונה בשבת ה' אייר בביהכ"נ של החברה במאה שערים, בתפילת הבוקר ע"י החזן הראשי רבי זלמן ריבלין בלווית מקהלה. לפני תפילת המוסף דרש הרה"ג ר' אברהם אלישיב מהומלא מייסד ומגיד שיעור החברה לפני קהל רב על ערך קביעת עיתים לתורה בחיי ישראל וביחוד בחיי הנוער העובד ופרט בארץ ישראל אשר בה אנו רוצים לחדש ימינו כקדם, ועורר בהתלהבות רבה להתחזק בשמירת ובמילוי התעודה הישראלית המקורית של לימוד התורה ע"י קבוצות וחברות מסודרות ובתכנית מתמדת, דבריו עשו רושם גדול על כל הנוכחים.

בקרב זקני ירושלים מתהלך מעשה נפלא על רבי אברהם, כי בליל חורף אחד הרחובות כוסו במעטה עבה של שלג, והנה אחד ממשיכמי קום מבני החבורה דתפארת בחורים שעשה את דרכו עטוף ומכוסה במעיל עבה כשהגיע לסימטה של ביהמ"ד הבחין כי

ידיהם על ראש העגלה ואמרין ידינו לא שפכו את הדם, וכי תעלה על דעתך שזקנים שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא לווייה ... וכל שכן צדיק כנח שיתכן שתפלתו היתה נשמעת, והיה מגין על דורו. ובזו"ח כשאמר לו הקב"ה קץ כל בשר בא לפני לא בעי רחמי על עלמא ובגין כך מי נח כתיב מי נח ודאי דביה הוה תליין. ולכן קנים תעשה את התבה, מה קן מטרה את המצורע על עון שופכי דמים כך תיבתך מטרתךך ...

חז"ל אומרים בסנהדרין מ"ט, ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא אלמלא דוד לא היה יואב עושה מלחמה, ופירש רש"י, שהיה דוד עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה כי זכותו של דוד על ידי לימוד התורה הוא שגרם ליואב שיצליח במלחמתו.

וכן אמרו במכות י' אריב"ל עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה. ובאמת יש לנו פרשה שלימה בתורה מלחמת מדין כתיב החלצו מאתכם אנשים ... אלף למטה תשלחו לצבא וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה. ואמרו רז"ל ... י"ב אלף משמרים את כליהם ... וי"ב אלף לתפלה.

ומעתה נתבונן נא, על מלחמה זו נצטוו מפי הגבורה וידבר ד' אל משה לאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים, הלוא היו בטוחים שיעשה נקמה בגויים, ובזמן הבטחה כתיב וישלח אותם משה ואת פנחס בן אהרן הכהן וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו כלי הקודש ארון וציץ, ואחרי כל זה על כל חיל שהלך במלחמה הקימו אחד כנגדו שיתפלל ושיצליח במלחמה כי הלוא השטן מרקד בשעת הסכנה וזקוקים לרחמים גדולים, ואמנם התוצאות היו נצחון מלא, לא נפקד ממנו איש.

ומעתה גם כיום עומדים במלחמה והסכנה גדולה, הלוא על כל חייל היו צריכים לגייס פי עשר להתפלל לעסוק בתורה שהתורה מגינה ומצלה, ואטו במדבר שהיה דור דעה לא למדו ולא והתפללו אלא היה צורך לחזק.

האם חיזקנו את ההתעסקות בתורה, ומי יודע אם אנו יכולים לומר ידינו לא שפכו את הדם הזה, מה קן מטרה את המצורע אף תיבתך מטרתך זקוקים לטהרת מצורע.

אבי רבינו הגאון רבי אברהם ב"ר משה אלישיב זצוק"ל מייסד חברת תפארת בחורים נלב"ע ד' חשון תש"ג

מישהו רוכן על המדרגות, כשהתקרב נדהם לראות את רבי אברהם עומד ומסלק את שכבת השלג שנערמה ע"י השביל שמוביל לביהמ"ד. הוא השתומם ושאל את הרב: מדוע צריך הרב לטרוח בקור כ"כ עז? ענה לו הרב: מדוע אתה מתפלל: הלא עוד מעט באים הבנים שלי וצריך להקל עליהם את העלייה לביהמ"ד! בכח אהבה זו נמשכו התלמידים אליו והקשר היה ממש כאב לבן וכבן אל אביו.

בשנת תש"ג לאחר הסתלקות הגר"א קיבל על עצמו רבינו לשאת בעול החבורה. בתחילה היה רבינו אומר את שני השיעורים בבוקר עם שחר ובערב, כמו"כ היה משמיע בתחילה דרשות בשמחות של בני הקהילה. הוא לא השתמש מכך והשתדל לקיים את מה שתפקידו דורש ממנו. עם הזמן הבינו חברי הקהילה שיש להסיר ממנו עול זה, מה שנשאר הוא השיעור המפורסם שהשמיע בערב. על אף כל גאוניותו וגדולותו העצומה בתורה אע"פ"כ לא ראה בזה פחיתות כבוד בהשמעת שיעור שנועד בעיקר ליהודים עמלי כפיים ובמקום שאתה מוצא ענוותנותו שם אתה מוצא גדלותו ¹¹

בכל שנה ביום היארצייט של אביו ואמו עבר רבינו לפני התבה בכל התפילות, אף בשנותיו האחרונות, למרות שהי' הדבר כרוך במאמץ רב ¹²

כמו כן, ביום היארצייט למד רבינו משניות לעילוי נשמתם, פרק לכל אות משמותם, כדרכו – למד כל משנה בעיון ובמתינות, מפעם לפעם עיין בדברי הגמרא ובראשונים. לימוד זה ארך שעות רבות, והי' מפחית ממנוחת הצהרים כדי להספיק המשניות. כשלא הספיק את כל המשניות השלים בערב שבמוצאי היארצייט ¹³

השיעור הקבוע מדי ערב הוחלף ביום זה לשיעור במשניות, בפרק המתחיל באחד מאותיות שם, שבדרך כלל משניות מסדר קדשים או זרעים, בשנות השמיטה ערב שנת השבע ושנת השבע - מסכת שביעית. השיעור נאמר באותו אופן של שיעור הגמרא במתינות ובחידושים ונפלאים תוך משא ומתן במלחמתה של תורה. ההספק בשיעור הוא משניות בודדות. לאחר השיעור אמר עם כל הקהל את תפילת "אנא ה"י משנת ירבי חנניה בן עקשיא" וקדיש דרבנן.

אף כשחל היארצייט בשבת הוחלף השיעור הקבוע בשיעור במשניות. לאחר השיעור אמר רבינו "לעילוי נשמת פב"פ" ומשנת "רבי חנניה בן עקשיא".

רבינו נהג לשמור את יום היארצייט של הוריו וזקניו אף למעלה מחמישים שנה לאחר פטירתם, בתפילה לפני העמוד ובעליה לקברם.

וכך השיב כשנשאל עד מתי צריכים לשמור יארצייט: "לעולם, מאי נפק"מ. אמנם יש שמקובל אצלם רק עד חמישים שנה, אבל למה לא להמשיך, אני לא מכיר כזה מנהג" ¹⁴ (כלומר לא סבירא לי)

לעילוי נשמת רבי שמחה דוד בן רבי רפאל זצ"ל נלב"ע ח' תמוז תשפ"ה
לעילוי נשמת חזקיהו רפאל בן צבי הירש נלב"ע יח תמוז תשע"ח

¹³ שם.

¹⁴ שם ע' תקנט

¹⁰ מובא בהקדמה לספר דברי אגדה.

¹¹ עד כאן ממאמר ביטורן חלק כח ע' ער. ומהקדמה לספר דברי אגדה

¹² ציוני הלכה אבילות ע' תקנה.